

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС,
ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

ВАСИЛЬЧЕНКО Н. О.,
аспірант
(Науково-дослідний інститут
публічного права)

УДК 342.9:347.965.42

**МЕДІАЦІЯ В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН**

У статті проаналізовано сутність поняття медіації. Установлено, що медіація виступає альтернативним методом розв'язання конфліктних ситуацій (спорів), який дає змогу двом чи більше конфліктним сторонам самостійно (на добровільних засадах) за допомогою медіатора досягти порозуміння у розв'язанні конфлікту. Визначено мету та можливості проведення медіації. Наведено основні форми медіації. Розкрито значення медіації в процесі розв'язання конфліктних ситуацій. Розглянуто стадії процесу медіації. Визначено головні проблеми медіації в Україні.

Ключові слова: медіація, процедура медіації, медіатор, конфлікт, вирішення спорів, угода про примирення.

В статье проанализирована сущность понятия медиации. Установлено, что медиация выступает альтернативным методом решения конфликтных ситуаций (споров), который позволяет двум или более конфликтным сторонам самостоятельно (на добровольной основе) с помощью медиатора достичь взаимопонимания в решении конфликта. Определены цели и возможности проведения медиации. Приведены основные формы медиации. Раскрыто значение медиации в процессе разрешения конфликтных ситуаций. Рассмотрены стадии процесса медиации. Определены главные проблемы медиации в Украине.

Ключевые слова: медиация, процедура медиации, медиатор, конфликт, разрешение споров, соглашение о примирении.

The article analyzes the essence of the concept of mediation. It has been established that mediation is an alternative method for solving conflict situations (disputes), which allows two or more conflicting parties to volunteer on their own voluntarily, with the help of a mediator, to reach an understanding in resolving the conflict. The purpose and possibilities of mediation are determined. The main forms of mediation are presented. The significance of mediation in the process of solving conflict situations is revealed. The stages of the mediation process are considered. The main problems of mediation in Ukraine are determined.

Key words: mediation, mediation procedure, mediator, conflict, dispute resolution, conciliation agreement.

Вступ. Медіація – форма позасудового вирішення спорів за допомогою третьої нейтральної неупередженої сторони – медіатора (посередника). Медіація вже багато століть існує в різних формах, користується популярністю в багатьох країнах світу. Більшість світових

процедур вирішуються укладенням угоди про врегулювання спору. Таким чином, процедура медіації знаходиться на стадії розвитку в нашій державі. Застосування цієї процедури зараз є необхідним як для держави, так і для громадян. Медіацію можна назвати атрибутом громадянського суспільства, так як медитативна угода проводиться без участі державних органів, і має таку силу, як і судові рішення. Процедура медіації розвивається і використовується не тільки в цивільних та кримінальних правовідносинах, але й адміністративних. Ця процедура дає гарантовані позитивні результати у комерційних, сімейних, податкових суперечках, а також у тих, що пов'язані з авторськими права та інтелектуальною власністю. Також із трудовими, майновими, земельними, адміністративними суперечками тощо. Тому сьогодні особливої актуальності набуває питання дослідження особливостей проведення медіації в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведення медіації досліджували чимало науковців, зокрема О.В. Белінська [2], Н.Л. Бондаренко-Зелінська [3], Д.А. Братчиків [7], Л.М. Власова [5], С.Г. Глушко [6], А.А. Давлетов [7], О.В. Курко [11], Г.П. Пун [9], В.С. Резнікова [10], З.Д. Смітєнко [11], Н.М. Турман [12; 13], Т.В. Худойкіна [14], Л.В. Яковлева [15] та інші. Проте, зважаючи на постійне удосконалення норм законодавства, натепер невирішеними є питання законодавчого закріплення медіації в Україні.

Постановка завдання. Основною метою статті є розкриття особливостей проведення медіації як об'єкта адміністративно-правових відносин.

Результати дослідження. Поняття «медіація» походить від латинського «mediate», що означає «бути посередником». У перекладі з англійської мови також термін медіація – «mediation» означає посередництво, клопотання, заступництво. Більшість науковців визначають медіацію як певний підхід до розв'язання конфлікту, у якому нейтральна третя сторона забезпечує структурований процес для того, щоб допомогти конфліктуючим сторонам прийти до взаємного вирішення суперечливих питань [2, с. 159].

Сутність поняття медіації досліджували чимало науковців. Зокрема А.А. Давлетов і Д.А. Братчиків говорять, що медіація – процедура «переговорів сторін за участю незалежного посередника», що породжує «взаємовигідні правові наслідки в разі досягнення компромісу». Крім цього, вони вказують на наявність двох підходів до розуміння медіації: концептуальний і описовий. Описовий підхід розкриває медіацію через практику її застосування: медіація є процедурою врегулювання конфлікту, за якою сторони конфлікту зустрічаються з медіатором і обговорюють ситуацію, після чого роблять спробу вирішити протиріччя. За концептуального підходу медіація трактується через основні принципи, цілі та завдання цієї процедури. Тому медіація – це добровільна конфіденційна процедура врегулювання спору, під час якої нейтральна особа (медіатор) сприяє сторонам у проведенні переговорів із метою укладання взаємоприйнятної угоди [7, с. 169].

Аналогічної точки зору дотримується Л.М. Власова, стверджуючи, що медіація «є конфіденційною процедурою переговорів за участю нейтральної особи – медіатора, який сприяє сторонам досягти взаємовигідної угоди і вирішення конфлікту [5, с. 99]. Г.П. Пун вказує на те, що медіація – це процес, контрольований учасниками конфлікту [9, с. 14].

На думку С.Г. Глушко, медіація – це певний, законодавчо врегульований процес, у якому потерпілий та правопорушник добровільно можуть досягти згоди щодо відшкодування шкоди та примиритися між собою за допомогою третьої сторони (медіатора) на підставі переговорів [6]. У свою чергу, Н.М. Турман стверджує, що медіація (англ. Mediation – посередництво, mediator – посередник, примиритель; mediator – посередницький) – вид альтернативного врегулювання спорів, метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби всіх учасників конфлікту [13, с. 115].

Л.В. Яковлева зазначає, що поняття «медіація», вироблене законодавцем, не впливає на проведення процедури медіації в кримінально-правовій сфері, хоча про можливість успішного застосування медіації в цій сфері вчені-процесуалісти говорять вже більше де-

сятиліття. Звичайно, медіація часто не підходить для вирішення кримінально-правового конфлікту, проте певні медитативні прийоми можна успішно застосувати в кримінальному судочинстві, зокрема в справах приватного обвинувачення [15, с. 139].

Т.В. Худойкіна зазначає, що медіація є більш вузьким поняттям порівняно з посередництвом. Посередництво – це більш різнобічна процедура, за якої посередник як проводить переговори між сторонами, так і консультує їх, спілкується з кожною зі сторін окремо. Медіація є одним з основних видів посередництва; це переговори між конфліктуючими суб'єктами за участю медіатора (посередника), який допомагає сторонам, що сперечаються, врегулювати свої розбіжності і прийти до рішення, яке влаштує обидві сторони [14, с. 72].

На нашу думку, медіація – це посередницька, позасудова діяльність між двома і більше суб'єктами права, які самостійно вирішити юридичний спір не змогли, яка здійснюється третьою незалежною, неупередженою особою (медіатором) з метою вирішення або згладжування конфлікту (спору) на засадах визнання, яка є альтернативним методом розв'язання конфліктних ситуацій (спорів).

Таким чином, мета медіації полягає в досягненні примирення між сторонами конфлікту на основі їхніх відповідних інтересів і потреб з розробленням рішення, яке б було прийнятним і стійким для усіх зацікавлених сторін. Крім цього, вона дозволяє шляхом кооперативного пошуку рішень побачити нові перспективи та простори для його вирішення.

Під час процедури медіації сторони, які беруть участь в конфлікті, самостійно приходять до взаємовигідного рішення, спираючись на досвід, знання і вміння медіатора. Вирішення конфлікту повністю залежить від волі самих сторін, їх власної відповідальності. Виділяють такі основні можливості медіації:

- допомагає заощадити час, гроші та емоційні сили учасників спору;
- обстановка, організація, регламент і зміст процесу можуть бути визначені індивідуально;
- спрямована не стільки на конфлікт (з'ясування хто має рацію, а хто винен) або на виграш, скільки на конструктивний пошук рішень;
- може бути легко трансформована під потреби учасників і може враховувати емоційні та особисті аспекти спору;
- сфера приватних інтересів учасників повністю захищена, оскільки процес медіації конфіденційний;
- дозволяє учасникам спору подивитися в майбутнє і використовувати свої творчі здібності;
- досягнуті домовленості, як правило, відповідають реальному стану речей, що не тільки сприяє втіленню їх у життя, а й робить їх здійснення взаємоприйнятним і природним кроком;
- головними є не правові претензії, пов'язані з минулим, а майбутні інтереси конфліктуючих сторін;
- мають місце складні випадки, які не можуть бути дозволені в інтересах обох сторін [15, с. 140].

Існує декілька форм медіації: пряма, яка означає безпосередню участь сторін, та непряма (або «човникова»), коли медіатори передають інформацію від однієї сторони до іншої. Останній варіант може сприяти укладанню угоди, але навряд чи допоможе отримати почуття співпереживання, яке, власне, становить дуже цінну характеристику медіації. Форма медіації, пряма чи непряма, має залежати від диференціації конфлікту.

Процедура медіації дозволяє сторонам висловлювати свої почуття і емоції, а також очікування й вимоги. Це сприяє сталому завершенню конфлікту між сторонами або його усунення, не порушуючи права сторін.

У процесі переговорів при медіації зацікавлені сторони аналізують конфліктну ситуацію, отримують інформацію про вимоги іншої сторони, розглядають можливі варіанти вирішення конфлікту, приходять до угоди між сторонами на основі узгодження їх інтересів. Проведення переговорів перешкоджає подальшій конфронтації і подальшій ескалації юри-

дичного конфлікту, сприяє вирішенню юридичного конфлікту ще на ранніх його стадіях. Навіть безрезультатні переговори можуть бути корисними для сторін конфлікту, оскільки це сприяє реальній оцінці ними своїх можливостей і можливостей протилежного боку, допомагає усвідомити спільну невідповідність негативного вирішення конфлікту, націлює сторони на швидке вирішення юридичного конфлікту.

Процедура медіації є чітко структурованою та поділяється загалом на такі стадії:

1) попередню (вступну), яка складається з двох етапів: підготовчого (медіатор намагається здобути довіру учасників, оцінює їх готовність до медіації, пояснює правила медіації, роз'яснює свою роль у цьому процесі) та етапу індивідуальних зустрічей (медіатор вивчає позиції учасників конфлікту і забезпечує їх взаємне спілкування). На цій стадії встановлюється перший контакт медіатора зі сторонами, підписується угода про проведення медіації, роз'яснюється суть медіації, правила проведення відповідної процедури;

2) відкриваючу (збір тем та інформації). На цій стадії відбувається поступове налагодження прямого спілкування між сторонами, його етапами є пояснення сторін, а також виклад кожною зі сторін своєї позиції у спорі, з'ясування причин виникнення спору та мотивації сторін у спорі, уточнення позицій сторін, поділ загальної суті спору на окремі складові, підсумок). Кожна зі сторін має можливість викласти свої бачення суті спору, а медіатор сприяє з'ясуванню причин конфлікту, працює з емоціями сторін. Після сумісного визначення тем переговорного процесу, серед них визначаються спільні чи протилежні, встановлюється пріоритетність тем, порядок їх опрацювання в процесі медіації. Формування нейтральних тем забезпечує сторонам подвійний погляд на предметні дискусійні точки їхнього конфлікту;

3) з'ясування інтересів сторін. Центральна вимога медіації полягає в тому, щоб допомогти сторонам конфлікту розпізнати їхні істинні інтереси та потреби, що ховаються за позиціями, та представити їх для усіх інших, щоб зрозуміти, які інтереси та потреби переважають в іншій стороні конфлікту. Медіатор зосереджується на тому, що учасники самі випробовують те, як вони можуть вийти з проблемної ситуації своїх позицій;

4) середню (розроблення варіантів рішень). Вона передбачає спільний пошук шляхів вирішення спору, а етапність цієї стадії полягає у визначенні першочергових питань, з'ясуванні невиявлених інтересів сторін, визначенні спільних засад та інтересів сторін у спорі, обговоренні й пошуку взаємоприйнятних способів вирішення спору, пошуку консенсусу;

5) заключну (вирішення спору між сторонами, укладення угоди, підбиття підсумків). Під час знаходження спільних варіантів рішень сторони за домовленістю переходять до останньої стадії – складання угоди, яка готується винятково сторонами, містить взаємні поступки та перевіряється на допустимість, можливість виконання та справедливність, підписується сторонами [10, с. 13].

Стосовно нормативно-правового забезпечення медіації в Україні, то зараз на розгляді у Верховній Раді знаходиться проект Закону України «Про медіацію» № 3665 від 17.12.2015 року. Цей проект визначає правові основи надання послуг медіації на професійних засадах і має на меті запровадження інституту медіації в суспільстві, поширення практики мирного вирішення спорів позасудовими методами та забезпечення збалансованих взаємовідносин між інститутом медіації та судовою системою [8].

Медіація передбачає участь третьої сторони – медіатора. Медіатор – особа, яка досягла відповідного віку, відповідає певним професійним вимогам, має статус медіатора і яку сторони угоди обрали для проведення медіації. Здебільшого медіатор впливає на процес медіації та контролює його, оцінює критично ситуацію, яка склалася між сторонами, крім того, впливає на результат діалогу та може запропонувати свої варіанти розв'язання конфлікту, які мають бути взаємовигідними для учасників медіації. Стверджувати той факт, що медіатор під час процесу медіації відіграє тільки одну або дві з вищеперерахованих ролей, буде неправильним, оскільки на практиці ці ролі постійно взаємодіють та доповнюють одна одну, а сам медіатор до завершення процесу медіації встигає побувати в різних ролях [13, с. 116].

Медіатор виступає посередником у конфлікті сторін, створює атмосферу конструктивної співпраці та дбає про коректне ставлення сторін одна до одної. До компетенції меді-

атора не входить прийняття рішення, він лише допомагає сторонам у вирішенні конфлікту. Медіація можлива саме в комплексних провадженнях, коли сторони сперечаються щодо тривалих стосунків, а предмет спору є лише видимою причиною конфлікту або якщо рішення суду стало б для сторін «не хлібом, а камінням», тобто не допомогло у розв'язанні конфлікту. Адже головним для сторін має бути бажання вирішити непорозуміння [2, с. 161].

Медіатор має на меті досягнення чітких домовленостей між учасниками спору, зокрема про те, як сторони будуть вирішувати конкретні питання. Він не бере до уваги виявлення будь-яких почуттів під час процедури медіації. Медіатор зосереджений на перспективі взаємовідносин сторін спору, не аналізуючи при цьому минуле сторін. Він контролює процес і не впливає на учасників процесу медіації або результат, а сам організовує проведення процедури. Медіатор допомагає визначити реальні інтереси сторонам конфлікту, коло спірних правовідносин і допомагає сторонам самостійно виробити угоду щодо спору, до того ж сторони конфлікту повністю контролюють процес прийняття рішення з врегулювання спору й умови розв'язання спірної ситуації. Медіатор полегшує процес спілкування між сторонами конфлікту, розуміючи позиції та інтереси кожної з них, фокусує сторони на їх інтересах і допомагає в пошуку продуктивного розв'язання проблеми, надаючи їм можливість виробити рішення самостійно [1].

Медіатори не судді і не арбітри. Вони не мають права нав'язувати сторонам своє бачення проблеми, варіант рішення або вирішити спір на свій розсуд. Головна мета медіаторів – допомогти сторонам дійти порозуміння та розробити спільне рішення, яке б влаштувало обидві сторони. Вони ставлять запитання, допомагають сторонам висловитись та почути один одного, обговорити наслідки того, що сталося; вони керують процесом у такий спосіб, щоб сприяти досягненню згоди щодо найкращих шляхів вирішення конфліктної ситуації, яка призведе до укладення угоди, яка була б реальною для виконання [13, с. 117].

Необхідно пам'ятати, що кінцевим результатом здійснення процедури медіації є укладення угоди між сторонами і її реальне, добровільне виконання. Отже, укладення сторонами угоди вже певною мірою є свідченням того, що процес медіації відбувся і сторони конфлікту дійшли згоди. Укладення та виконання угоди між сторонами щодо вирішення конфлікту (спору) є метою медіації. Тому доречно закріпити визначення поняття медіативної угоди на законодавчому рівні. Медіативна угода – письмова угода, досягнута сторонами в результаті здійснення процедури медіації щодо конфлікту (спору) або окремих розбіжностей щодо конфлікту (спору) [12, с. 278].

Щодо процедури застосування медіації, то, відповідно до чинного законодавства, укладення угоди про примирення можливе в будь-який момент після відкриття провадження у справі. Тобто проведення процедури медіації можливе на стадії досудового врегулювання спору або судового провадження. [11, с. 133].

Проте варто зазначити, що зараз законодавство України не визначає правовий статус медіатора, порядок сертифікації його діяльності, не висуває додаткових вимог до знань та вмінь медіатора, а також не розкриває особливості контролю за наданням якісним послуг. Крім цього, законодавство не регламентує взаємовідносини між учасниками медіації. Тому будь-які питання, які виникають у процесі діяльності медіаторів, вирішуються на їх розсуд самостійно.

Основною перешкодою на шляху законодавчого оформлення медіації в Україні є інформаційний вакуум навколо цього способу альтернативного вирішення спорів. Адже попри наявність великої кількості публікацій, більшість джерел з цієї проблематики мають загальний інформативний характер без необхідної конкретики, тому юридична громадськість має туманне уявлення про сутність медіації, її процедуру та інструментарій, а також про методику застосування медіативних технологій [3, с. 187].

Поки що в Україні не вистачає кваліфікованих медіаторів, тому наразі єдиною прийнятною формою медіації є так звана «судова медіація», за якою процедура медіації проводиться в межах розпочатого в суді провадження зі справи суддею, який має відповідну підготовку медіатора. Така форма якнайкраще сприятиме утвердженню медіації як альтернативного

способу взаємовигідного розв'язання спору до винесення судового рішення. Це засвідчує й досвід інших країн, наприклад Голландії, де із запровадженої судової медіації розвинулася власна культура медіації. Сьогодні Голландія, країна з 16 мільйонами населення, налічує понад 10 000 кваліфікованих медіаторів із різних напрямів та різних професій. Таким чином, процедура медіації проводиться там не лише у межах судового розгляду справи, а й у багатьох сферах суспільного життя вже на досудовому етапі [2, с. 173].

Для швидкого та позитивного запровадження медіації доречно закріпити положення щодо забезпечення засад взаємодії медіаторів і відповідних судових органів. Важливо було б забезпечити наявність у відповідних судах інформації про медіаторів. У Законі «Про медіацію» необхідно чітко визначити сферу застосування медіації. Адже застосування медіації в адміністративному процесі не узгоджується із загальними завданнями відповідного законодавства, зокрема із завданням врегулювання спорів із суб'єктом владних повноважень шляхом укладання медіативної угоди, що може призвести до втрати суб'єктом владних повноважень певних коштів в обхід установленого Кодексом адміністративного судочинства України порядку, внаслідок чого буде порушено права громадян України [4].

Що стосується забезпечення належної поведінки медіатора під час здійснення процесу медіації, то доречним буде на державному рівні закріпити Кодекс етики медіатора, дія якого, у свою чергу, зняла б низку етичних питань, пов'язаних із діяльністю медіаторів під час укладення угод. Що стосується регулювання поведінки медіаторів в Україні, то Український центр порозуміння розробив власний Етичний кодекс медіатора. Крім того, Кодекс етики медіатора розроблений на основі Європейського кодексу медіаторів Українським центром медіації. Кодекс повинен бути ухваленим і діяти поряд із Кодексом суддівської етики, Правилами адвокатської етики, Кодексом професійної етики та поведінки працівників прокуратури тощо. Кодекс повинен містити положення, які б були основою діяльності медіатора для визначення поведінки в будь-якій сфері. Чітке встановлення загальних стандартів поведінки медіатора та визначення етичних норм, яким повинен відповідати останній, є запорукою здійснення процесу медіації належним чином та підвищення публічної довіри до медіації як ефективного засобу вирішення спорів [12, с. 279].

Звісно, медіація не є панацеєю від усіх проблем правосуддя, проте вона є ефективним способом ліквідації правового спору для тих, хто цього прагне. А тому нагальною є необхідність подальшого дослідження перспектив застосування цього способу альтернативного вирішення правових спорів для потреб як адміністративного, цивільного судочинства, так і виконавчого провадження. Із цією метою, на нашу думку, інформацію про медіацію слід зробити доступнішою: необхідно від загального висвітлення значення та переваг переходити до ґрунтовного аналізу процедури та методики проведення медіації, що надасть можливість акумулювати максимум інтелектуального потенціалу юридичної громадськості навколо вивчення конкретних пропозицій щодо законодавчого закріплення медіації [2, с. 173].

Висновки. Отже, на основі вищезазначеного, можна дійти висновку, що медіація виступає альтернативним методом розв'язання конфліктних ситуацій (спорів), який дає змогу двом чи більше конфліктним сторонам самостійно (на добровільних засадах) за допомогою медіатора досягти порозуміння у розв'язанні конфлікту. Ця процедура, як один з альтернативних способів вирішення конфліктів, усе більше набирає популярності. Це є очевидним, оскільки такий метод дає можливість сторонам самостійно врегулювати конфлікт, без залучення державних органів і досягти бажаного результату, який влаштував би кожному із сторін. Необхідність законодавчого закріплення медіації є доволі важливою, оскільки саме медіація дозволяє не лише примирити сторони конфлікту, але й забезпечити попередження повторної появи цього конфлікту. Тому сьогодні важливо прийняти Закон України «Про медіацію», який визначав би головні принципи проведення медіації, сфери її використання, вимоги до знань та вмінь медіаторів, умови сертифікації їх діяльності, правовий статус медіаторів тощо.

Список використаних джерел:

1. Альтернативне вирішення спорів (медіація). URL: <http://avantgardelaw.webnode.com.ua/mediation>.
2. Белінська О.В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 1(5). С. 158-173.
3. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Медіація: Перспективи впровадження в Україні. Міжнародне приватне право: розвиток і гармонізація. 2012. № 11. С. 186–188
4. Висновок Верховного Суду України на проект Закону України «Про медіацію» № 2480 від 27 березня 2015 року. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/04474D047AB37BA5C2257E3D002636E3](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/04474D047AB37BA5C2257E3D002636E3).
5. Власова Л.М. От классического судопроизводства к альтернативным способам разрешения конфликтов. Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь. 2012. № 6. С. 98–99.
6. Давлетов А.А., Бритчиков Д.А. Проблема применения медиации в уголовном процессе России. Российский юридический журнал. 2014. № 5. С. 168-179.
7. Проект Закону України «Про медіацію» № 3665 від 17 грудня 2015 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463.
8. Пун Г.П. Руководство по медиации для корпоративных юристов / Г. Пун. Москва: Межрегион. центр управлен. и полит. Консультирования, 2012. 168 с.
9. Резнікова В.С. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. Вип. 90. С. 10-15.
10. Смітєнко З.Д., Курко О.В. Медіація як кримінально-процесуальна категорія та її застосування в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Юридичні науки. 2015. № 4. С. 130-139.
11. Турман Н.М. Медіація в кримінальному процесі: шляхи удосконалення чинного законодавства. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 3. С. 276-280.
12. Турман Н.М. Процесуальний статус та роль медіаторів при укладенні угод у кримінальному провадженні. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 4. С. 113-117.
13. Худойкина Т.В. Мирное соглашение как примирительная процедура разрешения юридического спора и конфликта. Вестник Владимирского государственного университета имени Александра Григорьевича и Николая Григорьевича Столетовых. Серия: Юридические науки. 2015. № 1(3). С. 70-77.
14. Яковлева Л.В. Медиация как альтернативная процедура в уголовном процессе. Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. 2015. № 7. С. 138-140.

